

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Λειτουργική

Ενότητα 9: Εισαγωγή στην Εορτολογία

Γεώργιος Φίλιας

Θεολογική Σχολή

Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας

Περιεχόμενα ενότητας

Γένεση των χριστιανικών εορτών, Το Πάσχα, Τα Χριστούγεννα και τα Θεοφάνεια, Η Ανάληψη και η Πεντηκοστή, Η Μεταμόρφωση, Οι Θεομητορικές εορτές, Εορτές του Τιμίου Σταυρού και των Αγίων

Α) Γένεση των Χριστιανικών Εορτών (1 από 4)

- Εορτολόγια και ημερολόγια υπήρχαν πριν από την εμφάνιση της χριστιανικής Εκκλησίας.
- Στην Καινή Διαθήκη ασκείται κριτική εναντίον αυτών των κοσμικών σχημάτων: ο απόστολος Παύλος θεωρεί ως «σκιά των μελλόντων» τις «εορτές», τις «νουμηνίες» και τα «Σάββατα» (Κολ. 2, 16-17).
- Η χριστιανική Λατρεία «εν Πνεύματι και αληθεία» (Ιω. 4, 23-24) υπερβαίνει όλα αυτά τα κοσμικά σχήματα.
- Στα πλαίσια της χριστιανικής Λατρείας, το ημερολόγιο καθίσταται εορτολόγιο (δηλαδή οι ημέρες επενδύονται με ιερό περιεχόμενο).
- Στο εορτολόγιό της η Εκκλησία δεν χρησιμοποιεί το χρόνο ως ανάμνηση («σαν σήμερα έγινε κάτι»), αλλά ως επανάληψη -στο παρόν- γεγονότων του παρελθόντος («Σήμερον...»).

A) Γένεση των Χριστιανικών Εορτών (2 από 4)

- Η υπέρβαση του χρόνου στο εορτολόγιο της Εκκλησίας έχει σαν αποτέλεσμα οι εορτές να μην περιορίζονται μόνο σε ορισμένες ημερομηνίες, αλλά να διαχέονται σε ολόκληρο το χρόνο (όπως, για παράδειγμα η εορτή της Αναστάσεως, η οποία -εκτός από τη συγκεκριμένη ημερομηνία εορτασμού του Πάσχα- επαναλαμβάνεται κάθε Κυριακή).
- Οι ευχές -κατά τις χριστιανικές εορτές- «χρόνια πολλά» ή «και του χρόνου» αποκαλύπτουν ότι οι εορτές της Εκκλησίας έχουν ένα βαθύ διδακτικό περιεχόμενο, το οποίο ευχόμαστε να οικειοποιηθούμε και την επόμενη χρονιά.
- Η καθιέρωση της 1^{ης} Σεπτεμβρίου ως ημέρας ενάρξεως του εκκλησιαστικού έτους διασώζει την ιστορική συνέχεια στα εορταζόμενα γεγονότα (π.χ. η εορτή της συλλήψεως του Προδρόμου -που προηγήθηκε κατά έξι μήνες της αντίστοιχης του Κυρίου- τοποθετείται στις 23 Σεπτεμβρίου, ενώ και η εορτή του Γενεθλίου της Θεοτόκου- γεγονός που προϋποθέτει την εξέλιξη του σχεδίου της Θ. Οικονομίας- τοποθετείται στις 8 Σεπτεμβρίου).

A) Γένεση των Χριστιανικών Εορτών

(3 από 4)

- Η πρώτη χριστιανική εορτή είναι η Κυριακή, το εβδομαδιαίο Πάσχα της Εκκλησίας.
- Συν τω χρόνω, διαμορφώθηκε εορτολογικά η εβδομάδα: το Σάββατο ορίστηκε ως ημέρα μνήμης των κεκοιμημένων (από το γεγονός της εις άδου καθόδου του Κυρίου), η Τετάρτη και η Παρασκευή ορίστηκαν -ήδη από την μεταποστολική εποχή- ως ημέρες μνήμης του Πάθους του Κυρίου, η Δευτέρα αφιερώθηκε στην τιμή των Αγγέλων, η Τρίτη στην τιμή του Ιωάννη Προδρόμου και η Πέμπτη στην τιμή των Αποστόλων (αργότερα και του αγίου Νικολάου).
- Με κέντρο το Πάσχα αναπτύχθηκε η προηγούμενη περίοδος της Μεγάλης Τεσσαρακοστής και η επόμενη του Πεντηκοσταρίου (ο κινητός εορτολογικός κύκλος που εξαρτάται -εν πολλοίς- από το σεληνιακό εβραϊκό εορτολόγιο)/ Ανεξάρτητα από τον κύκλο αυτό, αναπτύχθηκε ο ακίνητος εορτολογικός κύκλος (κάποιες από αυτές τις χριστιανικές εορτές υποκατέστησαν αντίστοιχες ειδωλολατρικές του ηλιακού ημερολογίου).

A) Γένεση των Χριστιανικών Εορτών (4 από 4)

- Κάποιες Δεσποτικές και Θεομητορικές εορτές καθορίστηκαν σε ημερομηνίες Εγκαινίων αντίστοιχων ναών, ενώ οι μνήμες των μαρτύρων καθορίστηκαν κατά την ημέρα του μαρτυρίου τους («γενέθλιος ημέρα» του μάρτυρα).
- Σε ορισμένες περιπτώσεις καθορίστηκαν μεταθέσεις εορτών από τις ημέρες της εβδομάδας στην Κυριακή, ώστε να υπάρξει μεγαλύτερη συμμετοχή του λαού.

B) Η Εορτή του Πάσχα (1 από 4)

- Η αρχαιότερη και πανηγυρικότερη/ Οι ρίζες της βρίσκονται στην εβραϊκή ανάμνηση της εξόδου από την Αίγυπτο και της διαβάσεως («Πεσάχ»: πέρασμα) της Ερυθράς Θαλάσσης.
- Η θεολογία της Καινής Διαθήκης ότι ο Χριστός είναι ο «πασχάλιος αμνός», ο οποίος προσέφερε τον Εαυτό του ως θυσία στο Θεό (Ιω. 1, 29· Πρ. 8, 32· Εβρ. 9, 11-14· Α΄ Πετρ. 1, 19) οδήγησε τη χριστιανική Εκκλησία να καθορίσει το δικό της «Πάσχα» (*Το Πάσχα ημών, υπέρ ημών ετύθη Χριστός [Α΄ Κορ. 5, 7]*).
- *Επιστολή Αποστόλων* (απόκρυφο κείμενο του 2^{ου} μ.Χ. αι.): η αρχαιότερη μαρτυρία περί εορτασμού του Πάσχα.
- Φαίνεται ότι κατά την αποστολική εποχή το Πάσχα εορταζόταν την ίδια ημέρα με το εβραϊκό, δηλαδή την ημέρα της Σταυρώσεως του Κυρίου/ Ο σταυρικός χαρακτήρας του Πάσχα αποτυπώνεται έντονα σε κείμενα του 2^{ου} αι. (*Επιστολή Αποστόλων/ Ιουστίνος, ο Φιλόσοφος και Μάρτυρας/ Μελίτων Σάρδεων, Περί Πάσχα*).

B) Η Εορτή του Πάσχα (2 από 4)

- «Τεσσαρεσκαιδεκατίτες»: οι Χριστιανοί της Μικράς Ασίας, οι οποίοι εόρταζαν το Πάσχα την 14^η του εβραϊκού μηνός Νισσάν (δηλαδή την ημέρα της Σταυρώσεως)/ Οι υπόλοιπες χριστιανικές Εκκλησίες εόρταζαν το Πάσχα την πρώτη Κυριακή μετά από τη 14^η Νισσάν.
- Από τον 3^ο αι. επεκράτησε η Κυριακή ως ημέρα του Πάσχα για όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες.
- Α' Οικουμενική Σύνοδος (325 μ.Χ.): καθορίζει τον ενιαίο εορτασμό του Πάσχα την πρώτη Κυριακή μετά από την πανσέληνο της εαρινής ισημερίας.
- *Επιστολή Αποστόλων/ Μελίτωνος Σάρδεων, Περί Πάσχα:* παρέχονται τελετουργικές πληροφορίες περί της εορτής (αγρυπνία μέχρι την αλεκτοροφωνία/ τέλεση Θείας Ευχαριστίας/ αυτοσχέδιοι πασχάλιοι ύμνοι, αναγνώσματα και ευχές).

B) Η Εορτή του Πάσχα (3 από 4)

- Ο Τερτυλλιανός (τέλος 2^{ου} αι.) αναφέρεται στο σύνδεσμο της εορτής του Πάσχα με το Βάπτισμα (ως συμμετοχή στο θάνατο και την Ανάσταση του Κυρίου).
- *Διδασκαλία Αποστόλων και Αποστολική Παράδοση του Ιππολύτου Ρώμης (αρχές 3^{ου} αι.): πληροφορίες περί της αγρυπνίας του Πάσχα (προβλέπονταν αναγνώσματα από τους προφήτες, από τα Ευαγγέλια, καθώς και Ψαλμοί).*
- Γρηγόριος Θεολόγος: αναφέρεται στη λαμπροφορία και φωταγωγία της πασχαλινής νύκτας (τμήματα από τους πασχαλινούς λόγους του χρησιμοποιήθηκαν από μεταγενέστερους υμνογράφους).
- *Αποστολικές Διαταγές και Οδοιπορικό της Αιθερίας (τέλος 4^{ου} αι.): αναλυτικές πληροφορίες περί του πασχαλινού εορτασμού.*

B) Η Εορτή του Πάσχα (4 από 4)

- Τα ενδιαφέροντα θέματα έρευνας σχετικώς με τον πασχαλινό εορτασμό είναι τα περί της εξελίξεως και διαμορφώσεως της τελετής αφής του αγίου φωτός, των αναγνωσμάτων το εσπέρας του Μεγάλου Σαββάτου και της υμνογραφίας της πασχαλινής παννυχίδας.
- Η σύγκριση της σημερινής μορφής της πασχαλινής ακολουθίας με τις αντίστοιχες παλαιότερες (που καταγράφονται σε χειρόγραφα Τυπικά της Παλαιστίνης και του Βυζαντίου) καταδεικνύει σημαντικές αλλαγές.

Γ) Η Εορτή των Χριστουγέννων και Θεοφανείων (1 από 4)

- Στην Καινή Διαθήκη δεν υπάρχει εντολή ή απαγόρευση του Κυρίου για τον εορτασμό της Γεννήσεώς Του (σε αντίθεση με την εντολή αναμνήσεως του θανάτου Του: Λκ. 22, 19-20).
- Η Καινή Διαθήκη τονίζει ότι η Γέννηση του Κυρίου αποτελεί γεγονός ύψιστης σημασίας για τη σωτηρία του ανθρώπου (Μτ. 1, 18εξ· Λκ. 2, 1-7· Φιλ. 2, 7).
- Κατά τους δύο πρώτους αιώνες δεν σημειώνεται ενδιαφέρον για θεσμοθέτηση εορτής της Γεννήσεως, διότι κατά την περίοδο των διωγμών προβάλλεται περισσότερο η ημέρα του θανάτου (και όχι της γεννήσεως) των μαρτύρων («γενέθλιος ημέρα»), αλλά και αναδεικνύεται η ανάγκη να υποβιβαστεί η σαρκική γέννηση του Χριστού, ώστε να τονιστεί η θεότητά Του.
- 3^{ος} αι.: η πλειονότητα των Χριστιανών προέρχεται από εθνικά περιβάλλοντα, για τα οποία η γενέθλιος ημέρα ήταν τμήμα του πολιτισμού.

Γ) Η Εορτή των Χριστουγέννων και Θεοφανείων (2 από 4)

- Η εορτή της Γεννήσεως του Χριστού εμφανίζεται στα τέλη του 2^{ου} - αρχές του 3^{ου} αι. στενά συνδεδεμένη με την εορτή της Βαπτίσεώς Του (εορταζόταν την 6η Ιανουαρίου και έφερε το τίτλο «Θεοφάνεια» ή «Επιφάνεια»).
- Κλήμης Αλεξανδρέας (+254), *Στρωματείς*: η αρχαιότερη πληροφορία περί εορτασμού των Θεοφανείων (στην Αίγυπτο, από τους οπαδούς του γνωστικού Βασιλείδη).
- Ο συνεορτασμός Γεννήσεως και Βαπτίσεως του Κυρίου συνεχίζεται μέχρι τα τέλη του 4^{ου} αι. (μαρτυρία *Οδοιπορικού της Αιθερίας*, του Αμιανού Μακελλίνου [περί εορτασμού το 361, στον οποίο συμμετείχε ο Ιουλιανός ο Παραβάτης] και του 4ου κανόνα της Συνόδου της Σαραγόσας [381· θεωρεί την εορτή των Θεοφανείων ως μία από τις σημαντικότερες]).
- Στη σημερινή μορφή των Ακολουθιών Χριστουγέννων και Θεοφανείων υπάρχουν κοινά στοιχεία που παραπέμπουν στον κοινό εορτασμό κατά τους τέσσερεις πρώτους αιώνες.

Γ) Η Εορτή των Χριστουγέννων και Θεοφανείων (3 από 4)

- Από τα μέσα του 4^{ου} αι: σποραδικές μαρτυρίες περί διαφορετικού εορτασμού Χριστουγέννων και Θεοφανείων: το «Χρονικό» του Φούριου Φιλόκαλου (354) αναφέρει ως ημέρα Γεννήσεως του Κυρίου την 25η Δεκεμβρίου (τότε ακριβώς εορτάστηκαν τα Χριστούγεννα από τον πάπα Λιβέριο στη Ρώμη).
- Η αιτία μεταφοράς του εορτασμού των Χριστουγέννων από τις 6 Ιανουαρίου στις 25 Δεκεμβρίου υπήρξε, κυρίως, η υποκατάσταση ειδωλολατρικών εορτών τη συγκεκριμένη ημερομηνία: «Σατουρνάλια» (αφιερωμένα στο Θεό Κρόνο)/ λατρευτικές εκδηλώσεις προς τιμή του «αήττητου ήλιου» (του θεού Μίθρα)/ «Μπρουμάλια» (εορτασμός της μικρότερης ημέρας του έτους).

Γ) Η Εορτή των Χριστουγέννων και Θεοφανείων (4 από 4)

- Στην Ανατολή, ο εορτασμός των Χριστουγέννων την 25^η Δεκεμβρίου φαίνεται ότι καθιερώνεται περί το 380 μ.Χ. στην Καππαδοκία (πληροφορία από τον *Επιτάφιο* του Γρηγορίου Νύσσης για τον αδελφό του Μεγάλο Βασίλειο, την 1^η Ιανουαρίου του 381), το 379 στην Κωνσταντινούπολη από τον Γρηγόριο Θεολόγο (μαρτυρίες από Λόγους του) και το 376 στην Αντιόχεια από τον Ιωάννη Χρυσόστομο (το 386 αναφέρει ότι η εορτή της 25ης Δεκεμβρίου ίσχυε ήδη επί μία δεκαετία)/ Το 432 μαρτυρείται χωριστική εορτή Χριστουγέννων και Θεοφανείων στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου/ Στα Ιεροσόλυμα την εορτή εισήγαγε ο Πατριάρχης Ιουβενάλιος (425-458).

Δ) Οι Εορτές της Αναλήψεως και της Πεντηκοστής (1 από 2)

- Μέχρι τον 4^ο αι. αποτελούσαν ενιαία εορτή (ολοκλήρωση του σωτηριώδους έργου της Θείας Οικονομίας).
- Πεντηκοστή: η μεθέορτη περίοδος των πενήντα ημερών μετά το Πάσχα/ Ήταν μια αναστάσιμη εορταστική περίοδος (μαρτυρίες του Ειρηναίου Λυώνος και του Τερτυλλινού [2^{ος} αι.], του Ωριγένους [3^{ος} αι.], του Αμβροσίου Μεδιολάνων και του Ιωάννη Κασσιανού [4^{ος} αι.]).
- *Οδοιπορικό της Αιθέριας* (τέλος 4^{ου} αι.): λεπτομερής μαρτυρία περί συνεορτασμού Αναλήψεως και Πεντηκοστής κατά την πεντηκοστή ημέρα από το Πάσχα.
- *Αποστολικές Διαταγές* (τέλος 4^{ου} αι.): πρώτη μαρτυρία χωριστικής τέλεσης των εορτών Αναλήψεως και Πεντηκοστής (επομένως, ο διαχωρισμός πρέπει να επισυμβαίνει στην Εκκλησία της Αντιόχειας περί τα τέλη του 4^{ου} αι.: βλ. και τη σχετική μαρτυρία του Ιωάννη Χρυσοστόμου).

Δ) Οι Εορτές της Αναλήψεως και της Πεντηκοστής (2 από 2)

- Από τον 5^ο αι. η εορτή της Αναλήψεως συνδέεται με την απόδοση του Πάσχα, η δε εορτή της Πεντηκοστής με την Ακολουθία της Γονυκλισίας.
- Μεγάλο τμήμα της υμνογραφίας της εορτής της Πεντηκοστής προέρχεται από τον ΜΑ΄ Λόγο του Γρηγορίου Θεολόγου *Εις την Πεντηκοστήν*.
- Ο Μέγας Βασίλειος θεωρεί την ημέρα της Πεντηκοστής ως «εικόνα του προσδοκώμενου αιώνα» (επτά εβδομάδες, συν μία ημέρα που δηλώνει την υπέρβαση του παρόντος χρόνου).

Ε) Η Εορτή της Μεταμορφώσεως (1 από 3)

- Το γεγονός έλαβε χώρα περί το τέλος της δημόσιας δράσεως του Κυρίου και είχε την έννοια της προετοιμασίας των Μαθητών για το επικείμενο Πάθος (Μτ. 17, 1-9· Μκ. 9, 2-8· Λκ. 9, 28-36).
- Η θεσμοθέτηση της εορτής πραγματοποιήθηκε μετά από τον 4^ο αι. (οι σημαντικές λειτουργικές πηγές του τέλους του 4^{ου} αι. [*Οδοιπορικό της Αιθερίας και Αποστολική Παράδοση*] δεν αναφέρονται σε εορτή της Μεταμορφώσεως).
- Η παράδοση (και όχι τα καινοδιαθηκικά κείμενα) μαρτυρεί ότι το «όρος» της Μεταμορφώσεως είναι το Θαβώρ.
- Η «εορτή του όρους Θαβώρ» που υπήρχε τον 5^ο αι. ήταν (πιθανόν) η ανάμνηση των Εγκαινίων των τριών βασιλικών που είχαν κτιστεί εκεί (προς τιμήν του Κυρίου, του Μωϋσέως και του Ηλία).

Ε) Η Εορτή της Μεταμορφώσεως (2 από 3)

- Θεωρίες περί του καθορισμού της 6^{ης} Αυγούστου:
 - α) Τεσσαράκοντα ημέρες πριν από το Πάθος (στις 14 Σεπτεμβρίου εορτάζεται η Ύψωση του Τιμίου Σταυρού, που θεωρείται ως Μεγάλη Παρασκευή).
 - β) Προσπάθεια υποκαταστάσεως της εβραϊκής εορτής της σκηνοπηγίας.
 - γ) Συσχετισμός με την 17^η Ταμούζ (εβραϊκή εορτή της φανερώσεως της δόξας του Θεού στον Μωϋσή).

Ε) Η Εορτή της Μεταμορφώσεως (3 από 3)

- Πρώτη μαρτυρία περί της εορτής: Κύριλλος Σκυθοπολίτης (6^{ος} αι.), «Βίος αγίου Σάββα»/ 518 μ.Χ.: ο Ιουστίνος Α΄ συγκαλεί Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, με την οποία εντάσσει την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο στα Δίπτυχα/ Κατά την υποδοχή των σχετικών αυτοκρατορικών διαταγμάτων (της Συνόδου αυτής) στα Ιεροσόλυμα, αναφέρεται ότι «εορταζόταν η εορτή της 6^{ης} Αυγούστου.
- Πιθανόν επελέγη η ημερομηνία αυτή για να συνδυαστούν τα δόγματα της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου με το θεολογικό περιεχόμενο της εορτής της Μεταμορφώσεως.
- Ρητή μαρτυρία του εορτασμού της Μεταμορφώσεως: στο «Τυπικό του Πατριάρχου Σωφρονίου» (634-644).
- Περί τα μέσα του 7^{ου} αι., ο Αναστάσιος Σιναΐτης αναφέρεται με λεπτομέρειες στο τελετουργικό του εορτασμού.
- Στα τέλη του 9^{ου} αι. η εορτή καθιερώθηκε στην Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (1 από 13)

1. Πηγές περί του βίου της Θεοτόκου:

- Ελάχιστα στοιχεία περί του βίου της Θεοτόκου υπάρχουν στα Ευαγγέλια (από τα γεγονότα των Θεομητορικών εορτών μαρτυρείται μόνο ο Ευαγγελισμός).
- Δημιουργία απόκρυφων διηγήσεων: «Πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου» (η σημαντικότερη πηγή περί των Θεομητορικών εορτών).
- Περί του «Πρωτευαγγελίου»: ο Ιάκωβος ο Αδελφόθεος δεν είναι ο συγγραφέας (παρά την αντίθετη άποψη του Ωριγένη)/ το κείμενο χρονολογείται περί τα μέσα του 2^{ου} μ.Χ. αι./ περιεχόμενο: τα σχετικά με τη Γέννηση, τα Εισόδια και τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (2 από 13)

- Απόκρυφες διηγήσεις περί της Κοιμήσεως της Θεοτόκου: α) «Περί μεταστάσεως της μακαρίας Παρθένου Μαρίας» (στα λατινικά/ 5^{ος} αι.) και β) «Ευθυμιακή ιστορία» (διασώθηκε στον Β' Λόγο του Ιωάννη Δαμασκηνού στην Κοίμηση).
- «Ευαγγέλιο του ψευδο-Ματθαίου» (4^{ος} - 5^{ος} αι.): οι διηγήσεις του είναι εξαιρετικά ελεγχόμενες.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (3 από 13)

2. Η εξέλιξη μέχρι την εμφάνιση των πρώτων Θεομητορικών εορτών:
- Η τιμή προς τη Θεοτόκο ήταν σαφής και αρχαιότατη εντός της πρώτης Εκκλησίας.
 - Οι λόγοι που επέδρασαν για το γεγονός της μη θεσμοθέτησής (κατά τους πρώτους αιώνες) Θεομητορικών εορτών, παρά την τιμή προς το πρόσωπο της Θεοτόκου: ο φόβος για συσχετισμό των Θεομητορικών εορτών με ειδωλολατρικές/ Η γυναικεία αίρεση των «Κολλυριδιανών» (Αραβία): παρασκεύαζαν μικρούς άρτους («κολλυρίδας») προς τιμή της Θεοτόκου, κατ' απομίμηση ειδωλολατρικών εθίμων προς τη θεότητα της «βασίλισσας των ουρανών»/ «Αντιδικομαριαμίτες»: νεστοριανίζουσα αίρεση του 5^{ου} αι. που ήταν αντίθετη με τις Θεομητορικές εορτές.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (4 από 13)

- Περί τα τέλη του 4^{ου} αι. η Εκκλησία απεφάσισε να θεσμοθετήσει εορτολογικά την αρχαιότατη τιμή προς τη Θεοτόκο (κυρίως μετά από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο).
- 5^{ος} αι.: εμφάνιση των πρώτων ναών προς τιμή της Θεοτόκου.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (5 από 13)

3. Η εορτή της Συλλήψεως (9 Δεκεμβρίου/εορτή της αγίας Άννης):
- Η εορτή καθορίστηκε όταν θεσμοθετήθηκε ο εορτασμός του Γενεθλίου της Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου: εννέα μήνες πριν από τη γέννηση υπολογίζεται η σύλληψη).
 - Τέλη 7^{ου} - αρχές 8^{ου} αι.: οι πρώτες μαρτυρίες περί τελέσεως της εορτής.
 - 12^{ος} αι.: επί αυτοκράτορα Μανουήλ Κομνηνού λαμβάνει επίσημο κρατικό χαρακτήρα.
 - Ιωάννου μοναχού και πρεσβυτέρου Ευβοίας (8^{ος} αι.), *Λόγος εις την Σύλληψιν της αγίας Άννης*: το αρχαιότερο Εγκώμιο της εορτής.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (6 από 13)

4. Η εορτή του Γενεσίου ή Γενεθλίου (8 Σεπτεμβρίου):
 - Κοντά στην προβατική πύλη της Ιερουσαλήμ, υπήρχε η κολυμβήθρα της Βηθσεδά· με αυτήν γειτνίαζε η πατρική οικία της Θεοτόκου.
 - Αρχές 5ου αι.: κτίζεται ναός στον τόπο της κολυμβήθρας (δεν είχε σχέση με τη Θεοτόκο).
 - 6ος αι.: λόγω της εγγύτητας με την οικία της Θεοτόκου, ο ναός αφιερώνεται στην «κυρία Θεοτόκο»/ Τότε αρχίζει και η τιμή του γεγονότος της Γεννήσεως της Θεοτόκου.
 - Η επιλογή της 8ης Σεπτεμβρίου: ο αγ. Νεόφυτος ο Έγκλειστος (+1220) θεωρεί ότι η Γέννηση της Θεοτόκου τοποθετήθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου για να δηλώσει (με την έναρξη του εκκλησιαστικού έτους) ότι η Θεοτόκος είναι η αρχή της σωτηρίας.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (7 από 13)

- 7^{ος} αι.: από τα Ιεροσόλυμα η εορτή του Γενεθλίου εισάγεται στην Κωνσταντινούπολη (πρώτη μαρτυρία από το «Πασχάλιο χρονικό»)/ Πιθανός εισηγητής της εορτής στην Κωνσταντινούπολη υπήρξε ο Ανδρέας Κρήτης (έφθασε στην Κωνσταντινούπολη το 685, προερχόμενος από τα Ιεροσόλυμα).
- Στη Δύση επεκράτησε μετά τον 10^ο αι., αν και την είχε εισαγάγει στη Ρώμη τον 7^ο αι. ο συριακής καταγωγής πάπας Σέργιος.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (8 από 13)

5. Η εορτή των Εισοδίων (21 Νοεμβρίου):
 - Ο Ιουστινιανός Α' (527-565) ανεγείρει στα Ιεροσόλυμα μεγαλόπρεπη βασιλική που ονομάστηκε «Νέα Εκκλησία» ή «Αγία Μαρία η Νέα» (στη νότια πλευρά του ναού των Ιεροσολύμων, επί του λόφου «Μορία»)/ Στις 20 Νοεμβρίου του 543 γίνονται τα εγκαίνια του ναού.
 - 455 μ.Χ.: τα Ιεροσόλυμα ανακηρύσσονται σε Πατριαρχείο και ακμάζει ο παλαιστινός μοναχισμός (άγιος Σάββας, Θεοδόσιος ο Κοινοβιάρχης, Μέγας Ευθύμιος), ο οποίος αναπτύσσει ιδιαίτερη τιμή προς το πρόσωπο της Θεοτόκου.
 - Το 638 οι Άραβες καταλαμβάνουν τα Ιεροσόλυμα και μετατρέπουν το ναό σε μουσουλμανικό τέμενος/ Έτσι παύει και η ανάμνηση των εγκαινίων του ναού.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (9 από 13)

- Τότε, μια ημέρα μετά από τον εορτασμό των εγκαινίων (21 Νοεμβρίου), θεσμοθετείται η εορτή των Εισοδίων, λόγω γειτνιασέως του ναού με το ναό των Ιεροσολύμων, στον οποίο είχε εισέλθει η Παναγία για να αφιερωθεί στο Θεό.
- Το 685, όταν ο Ανδρέας Κρήτης εγκαταλείπει τα Ιεροσόλυμα για να εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη, η εορτή είχε θεσμοθετηθεί/ Ο Ανδρέας Κρήτης την μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη.
- 12^{ος} αι.: επίσημη καθιέρωση της εορτής ως ημέρας αργίας από τον Μανουήλ Α΄ Κομνηνό.
- 14^{ος} αι: εισαγωγή της εορτής στη Δύση, με την εισήγηση του Φίλιππου de Mézières, πρεσβευτή του βασιλιά της Γαλλίας Κάρολου στην Κύπρο.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (10 από 13)

6. Η εορτή του Ευαγγελισμού (25 Μαρτίου):
- Η αγία Ελένη είχε ανεγείρει ναό στη Ναζαρέτ (στο σπίτι της Θεοτόκου, εκεί που πραγματοποιήθηκε ο Ευαγγελισμός).
 - Πριν από τη θεσμοθέτηση της εορτής, είχε δημιουργηθεί (με κέντρο αυτό το ναό) κάποια τιμή προς το γεγονός του Ευαγγελισμού (όχι, όμως, εορτή, διότι το *Οδοιπορικό της Αιθερίας* ουδέν αναφέρει).
 - Αρχαίες παραδόσεις τοποθετούν την εορτή του Ευαγγελισμού σε σχέση με τα Χριστούγεννα/ αυτό συμπεραίνουμε και από «Ομιλία» περί της Θεοτόκου του Θεοδότου Αγκύρας (438-446), μέλους της Γ' Οικουμενικής Συνόδου, καθώς και από «Ομιλία» προς τη Θεοτόκο του ιεροσολυμίτη πρεσβυτέρου Χρυσίππου.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (11 από 13)

- Η θεσμοθέτηση της εορτής στις 25 Μαρτίου επισυμβαίνει μεταξύ του 4^{ου} και του 7^{ου} αι.: η Σύνοδος της Λαοδίκειας (4^{ος} αι.) δεν μνημονεύει την εορτή στον 51^ο κανόνα της (απαγόρευση τελέσεως Θείας Λειτουργίας κατά τις εορτές της Μεγάλης Τεσσαρακοστής), ενώ η εν Τρούλλω Σύνοδος (692 μ.Χ.) μνημονεύει την εορτή στον 52^ο κανόνα της (κατά την εορτή του Ευαγγελισμού απαγορεύεται η τέλεση Προηγιασμένης Θείας Λειτουργίας).
- «Πασχάλιο χρονικό» (624 μ.Χ.): αναφέρει ότι η εορτή του Ευαγγελισμού συστάθηκε στις 25 Μαρτίου «από τους αγίους Πατέρες» (προφανώς αναφέρεται σε σταδιακή θεσμοθέτηση και όχι σε κάποια ορισμένη ιστορική στιγμή).
- Πιθανή συμβολή έχει και η σύνθεση του κοντακίου του Ακαθίστου Ύμνου από το Ρωμανό Μελωδό στο μεταίχμιο 6^{ου} - 7^{ου} αι.
- 7^{ος} αι.: η εορτή του Ευαγγελισμού εμφανίζεται στη Ρώμη.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (12 από 13)

7. Η εορτή της Κοιμήσεως (15 Αυγούστου):

- 5^{ος} αι.: ενισχύονται οι παραδόσεις περί Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην οικία της στα Ιεροσόλυμα (ο Σωφρόνιος Ιεροσολύμων αναφέρει [7^{ος} αι.] ότι υπήρχε τάφος της Θεοτόκου στα Ιεροσόλυμα και ότι εκεί αποδιδόταν τιμή προς τη Θεοτόκο).
- Είχε δημιουργηθεί και παράδοση (αλλά χωρίς πειστικά επιχειρήματα) περί Κοιμήσεως της Θεοτόκου στην Έφεσο.
- Υπήρχε εορτή γύρω από το «κάθισμα» της Θεοτόκου (τοποθεσία τρία μίλια από τα Ιεροσόλυμα, καθ' οδόν προς την Βηθλεέμ)/ Στο σημείο αυτό είχε ανεγερθεί ναός.

ΣΤ) Οι Θεομητορικές Εορτές (13 από 13)

- Ο αυτοκράτορας Μαρκιανός (450-457) έκτισε ναό προς τιμή της Θεοτόκου στη Γεθσημανή/ Στο συγκεκριμένο ναό, εμφανίζεται η τιμή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου τρία χρόνια μετά το θάνατο του Μαρκιανού (το 460).
- Φαίνεται ότι η παλαιά εορτή του «καθίσματος» εκτοπίστηκε και τη θέση της έλαβε η εορτή της 15^{ης} Αυγούστου.
- 6^{ος} αι.: με διάταγμα του αυτοκράτορα Μαυρίκιου (582-602), επισημοποιείται ο εορτασμός στις 15 Αυγούστου.

Ζ) Οι Εορτές του Τιμίου Σταυρού (1 από 5)

1. Η εορτή της Υψώσεως (14 Σεπτεμβρίου):
 - Δύο τα εορταζόμενα γεγονότα: α) Η εύρεση του Τιμίου Σταυρού και η προβολή του για ευλογία και αγιασμό του λαού από τον Μακάριο Ιεροσολύμων στις 14 Σεπτεμβρίου του 335 μ.Χ. και β) η τιμητική ανύψωση του Τιμίου Σταυρού (μετά από την ανάκτησή του από τους Πέρσες επί αυτοκράτορα Ηρακλείου) για προσκύνημα από τον Πατριάρχη Ζαχαρία στις 14 Σεπτεμβρίου του 630 μ.Χ.
 - 13 Σεπτεμβρίου του 335: εγκαίνια του ναού που έκτισε ο Μ. Κωνσταντίνος στον τόπο ταφής του Κυρίου/ Την επόμενη ημέρα ανυψώθηκε ο Τίμιος Σταυρός για προσκύνημα/ Με την πάροδο του χρόνου ατόνησε η εορτή των εγκαινίων και παρέμεινε μόνο η εορτή της 14^{ης} Σεπτεμβρίου.

Ζ) Οι Εορτές του Τιμίου Σταυρού (2 από 5)

- *Οδοιπορικό της Αιθερίας* (τέλος 4^{ου} αι.): διατυπώνεται η άποψη ότι η ημέρα των εγκαινίων συμπίπτει με την ημέρα ευρέσεως του Τιμίου Σταυρού (αναληθής πληροφορία).
- 7^{ος} αι.: ο πάπας Σέργιος Α΄ εισάγει την εορτή της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού στη Ρώμη.
- Τον 7^ο αι. η εορτή της Υψώσεως επεκτείνεται από τα Ιεροσόλυμα και στην Κωνσταντινούπολη.

Ζ) Οι Εορτές του Τιμίου Σταυρού (3 από 5)

2. Η εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως (Γ΄ Κυριακή των Νηστειών):
 - Η πρώτη μαρτυρία περί της εορτής δίδεται από τον Γερμανό Κωνσταντινουπόλεως (715-730) σε σχετική «Ομιλία» του.
 - Πιθανόν η εορτή να ίσχυε από τον 7^ο αι., όταν ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Σωφρόνιος αναφέρεται (στην 5^η «Ομιλία» του) σε «προσκύνηση του Τιμίου Σταυρού τη μέση εβδομάδι της αγίας Τεσσαρακοστής».
 - Η «Έκθεση βασιλείου τάξεως» (10^{ος} αι.) του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου μαρτυρεί για την παγίωση της εορτής την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών.
 - Ίσως, πίσω από την εορτή της Σταυροπροσκυνήσεως, υποδηλώνεται η ανάμνηση της μεταφοράς τεμαχίου του Τιμίου Ξύλου στην Απάμεια (είχε δοθεί από τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων στον επίσκοπο Απαμείας Αλφειό τον 6^ο αι).

Ζ) Οι Εορτές του Τιμίου Σταυρού (4 από 5)

3. Η πρόοδος του Τιμίου Σταυρού (1^η Αυγούστου):
- Συμπίπτει με την αρχή της νηστείας του Δεκαπενταυγούστου.
 - Θεσπίστηκε σε ανάμνηση της απαλλαγής των Βυζαντινών (με τη βοήθεια του Τιμίου Σταυρού) από την επιδρομή των Σαρακηνών επί εποχής Μανουήλ Κομνηνού.
 - Κατά τη συγκεκριμένη ημέρα γινόταν λιτάνευση («πρόοδος») του Τιμίου Σταυρού.

Ζ) Οι Εορτές του Τιμίου Σταυρού (5 από 5)

4. Μνήμη του εν ουρανών φανέντος σημείου του Τιμίου Σταυρού (7 Μαΐου).
 - Το θαύμα έλαβε χώρα επί εποχής Κωνσταντίου (337-361), υιού του Μεγάλου Κωνσταντίνου.
 - Το αναφέρει ο Κύριλλος Ιεροσολύμων σε επιστολή του προς τον αυτοκράτορα Κωνσταντίο.

Η) Οι Εορτές των Αγίων (1 από 4)

- *Μαρτύριο Πολυκάρπου* (2^{ος} αι.): η αρχαιότερη μαρτυρία για την καθιέρωση ετήσιου εορτασμού της μνήμης των μαρτύρων.
- Η «γενέθλιος ημέρα του μάρτυρα»: η ημέρα του μαρτυρίου του (της «γεννήσεώς» του στην αιώνια και μακαρία ζωή).
- Ο καθορισμός της γενέθλιας ημέρας του μάρτυρα επισημοποιούνταν από τον τοπικό Επίσκοπο.
- Η Εκκλησία θέσπισε τη γενέθλιο ημέρα και ως αντιστάθμισμα σε υπάρχουσες αντίστοιχες ειδωλολατρικές τελετές.
- Κατά τους πρώτους αιώνες, οι μνήμες των μαρτύρων ήταν εορτές σε τοπικό επίπεδο, με κέντρο τα λεγόμενα «μαρτύρια» (τα λατρευτικά κτίσματα, όπου εναπόκεινταν τα λείψανα του μάρτυρα).
- Οι κατά τόπους Εκκλησίες διατηρούσαν τη μνήμη των αγίων τους με τα Δίπτυχα και με τις λεγόμενες «μαρτυρολογικές συλλογές» (όπως το «συριακό μαρτυρολόγιο»).

Η) Οι Εορτές των Αγίων (2 από 4)

- Μετά τους διωγμούς, στους καταλόγους των αγίων της κάθε Εκκλησίας προστίθενται και οι μοναχοί (οι «μάρτυρες της συνειδήσεως)/ Τη μνήμη των αγίων μοναχών δεν διαχειρίζονταν οι τοπικές Εκκλησίες, αλλά τα μοναστήρια στα οποία είχαν εγκαταβιώσει αυτοί οι άγιοι.
- Με τις Οικουμενικές Συνόδους προστίθενται στους αγιολογικούς καταλόγους οι Πατέρες της Εκκλησίας, οι οποίοι συμμετείχαν στις Συνόδους.
- Το «Πασχάλιο χρονικό» αναφέρεται σε μετακομιδές λειψάνων αγίων, γεγονότα τα οποία ενίσχυσαν τη λειτουργική τιμή των αγίων (σημαντικές ήταν, εν προκειμένω, οι πρωτοβουλίες των αυτοκρατόρων Ιουστινιανού και Μαρκιανού να συγκεντρώσουν ιερά λείψανα στην Κωνσταντινούπολη, κυρίως στο ναό των αγίων Αποστόλων).
- 7^{ος} σαι.: καθορισμός της εορτής όλων των αγίων την πρώτη Κυριακή μετά από την Πεντηκοστή.

Η) Οι Εορτές των Αγίων (3 από 4)

- Από τον 8^ο αι. εμφανίζονται οι συλλογές Μηνολογίων επί Πατριάρχου Ταρασίου και, αργότερα, επί Πατριάρχου Μεθοδίου του Ομολογητού (9^{ος} αι.) / Σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη της εορτής των αγίων είχαν οι Πανηγυρικοί Λόγοι και τα Εγκώμια προς τιμή τους, καθώς και η σύνθεση κανόνων στις μνήμες των αγίων.
- 10^{ος} αι., βασιλεία Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογεννήτου: συντίθεται το «Συναξάριο της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως» (η βάση για την βυζαντινή εορτολογική παράδοση και εξέλιξη).
- Σημαντική και μία άλλη συλλογή «Συναξαρίων», γνωστή ως «Μηνολόγιο του Βασιλείου Β'».
- Τα Συναξάρια των αγίων ορίστηκε να διαβάζονται κατά την Ακολουθία του Όρθρου, μεταξύ 6^{ης} και 7^{ης} Ωδής.

Η) Οι Εορτές των Αγίων (4 από 4)

- Το «Τυπικό της Μεγάλης Εκκλησίας», 10^{ος} αι., εποχή Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου: οι εορτές των αγίων συνδυάζονται με τη λειτουργική τους μνήμη (μνημονεύονται οι Ακολουθίες και οι λιτανείες προς τιμή των αγίων στους διάφορους ναούς της Κωνσταντινούπολης).
- Το «Τυπικό της μονής της Ευεργέτιδος» (11^{ος} αι.): αναλυτική καταγραφή της τυπικής διάταξης των καθημερινών εορτών (ψαλλόμενοι κανόνες και αγιολογικά αναγνώσματα).

Τέλος Ενότητας

Εισαγωγή στην Εορτολογία

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών 2015.
Γεώργιος Φίλιας. «Λειτουργική. Εισαγωγή στην Εορτολογία». Έκδοση: 1.0.
Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<http://opencourses.uoa.gr/courses/SOCTHEOL101/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

